

TEZAURUL DE MONEDE ANEPIGRAFE DE ARAMĂ DE LA ALEXANDRU CEL BUN DESCOPERIT LA IAȘI

În iarna anului 1958, cu ocazia lucrărilor efectuate de Trustul regional de construcții Iași pentru fundația unui bloc pe str. Ștefan cel Mare colț cu str. Horia, au fost descoperite resturi de cultură materială de factură orășenească, datînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea¹.

În aceleași împrejurări s-a găsit și un mic tezaur de monede de aramă anepigrafe de la Alexandru cel Bun, compus din 14 piese întregi și 5 fragmentare (fig. 1).

Săpăturile de salvare efectuate la fața locului au dus la constatarea că atît fragmentele ceramice, cît și monedele respective provin dintr-un semibordei săpat la 1 m adîncime față de solul de călcare de atunci și la 3,25 m față de nivelul actual. Printre fragmentele ceramice provenind dintr-un vas din pastă de culoare cenușie, cu profil caracteristic sfîrșitului secolului al XIV-lea, se află două bucăți avînd în interior urme de carbonat de cupru, ceea ce duce la presupunerea că vasul a servit drept recipient pentru tezaurul respectiv.

În același semibordei, alături de fragmente ceramice cenușii care au analogii cu ceramica de la Suceava datată în epoca lui Petru Mușat, au fost găsite și fragmente ceramice smălțuite, probabil de import, de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, lucrate în tehnica zgrafitto și champlevé².

★

Descoperirea acestui tezaur monetar prezintă interes pentru cercetarea unor probleme economice din perioada consolidării statului feudal moldovenesc de sine stătător.

Dintre cele mai numeroase serii monetare ale Moldovei din această vreme sînt cele emise în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Dezvoltarea continuă a forțelor de producție și creșterea volumului schimbului economic au determinat accelerarea circulației monetare, făcînd simțită necesitatea completării sistemului monetar existent³.

¹ Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Iași în perioada feudală*, în *AM*, 1961, p. 271 și urm.

² *Ibidem*.

³ O. Iliescu, *Indreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emisiuni monetare feudale ale țărilor romîne*, în *SCN*, I, 1957, p. 220.

Astfel, alături de groși, în această vreme se bat și piese de o valoare mai mare, ca dubli groși, dar și altele mai mici, divizionare, reprezentând o jumătate de gros ⁴, unitate monetară din care fac parte și piesele din tezaurul descoperit la Iași.

Deși acest tezaur conține un număr mic de monede, totuși prezintă importanță prin faptul că, spre deosebire de alte descoperiri de monede anepigrafe din epoca lui Alexandru cel Bun ⁵, se cunoaște atât proveniența, cât și condițiile de găsimă.

Pe teritoriul Moldovei s-au descoperit tezaure sau monede izolate de la Alexandru cel Bun, epigrafe și anepigrafe, de argint sau de aramă, la Suceava ⁶, Hlincea-Iași ⁷, Vaslui ⁸, Piatra Neamț ⁹, Ripiceni ¹⁰ și Carasa-Miclăușeni ¹¹. De asemenea, monede din aceeași vreme se cunosc la Orheiul Vechi ¹² (R.S.S. Moldovenească) și Cetatea Albă ¹³ (R.S.S. Ucraineană), precum și la Măcin ¹⁴ (reg. Dobrogea).

În cele ce urmează prezentăm, grupate în două tipuri, monedele din tezaurul descoperit la Iași, caracterizate printre altele și printr-o ștanțare neglijentă.

Tipul I

1. Av. c.p.

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii și în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 15 mm, 0,55 g (fig. 1, J)

2. Av. c.p.

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate, vizibil parțial. În dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

⁴ O. Iiescu, *Îndreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emisiuni monetare feudale ale țărilor romine*, în *SCN*, I, 1957, p. 220—221.

⁵ În colecțiile Cabinetului numismatic de pe lângă Biblioteca Academiei R.P.R. există circa 300 de monede de la Alexandru cel Bun, a căror proveniență nu este cunoscută. Informație O. Iiescu.

⁶ K. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, București, 1913, p. 91; C. Moisil, *Colecțiunea numismatică*, extras din Biblioteca Academiei Romine, *Creșterea colecțiilor*, 25, București, 1914, p. 10—11; *SCIV*, III, 1952, p. 428, 430, 431; *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 346—347, 357, 360, 382; *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 279, 281; *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 759, 760, 761—762, 772, 773—774, 779, 795; *Materiale*, IV, 1957, p. 243, 252, 253, 255;

Materiale, V, 1959, p. 607—608, 610; *Materiale*, VI, 1959, p. 695.

⁷ *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 325; *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 243; *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 695, 697.

⁸ Al. Andronic, Eug. Neamțu și Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, p. 95.

⁹ *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 837; *Materiale*, IV, 1957, p. 262.

¹⁰ O. Iiescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare*, în *SCN*, II, 1958, p. 458.

¹¹ *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 422.

¹² L. L. Polevoi, *К морфологии кладов и находок монет обращающихся на территории Молдавии в конце XIII-XV вв.*, în *Izvestiia*, 4(31), 1956, p. 99.

¹³ *Ibidem*, p. 101.

¹⁴ O. Iiescu, *op. cit.*, p. 456.

Rv. c.p.

Partea inferioară și stîngă a scutului. În al doilea cartier, trei din cele șapte flori de crin.

AE., 15 mm, 0,76 g (fig. 1,2).

3. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semilună.

Rv.c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 16/15 mm, 0,75 g (fig. 1,3).

4. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna puțin vizibilă.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 13/14 mm, 0,51 g (fig. 1,4).

5. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate, vizibil parțial. O stea cu cinci raze între coarne, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 13,5/14,5 mm, 0,68 g (fig. 1,5).

6. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șase din cele șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 12/13,5 mm, 0,59 g (fig. 1,6).

7. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari și urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

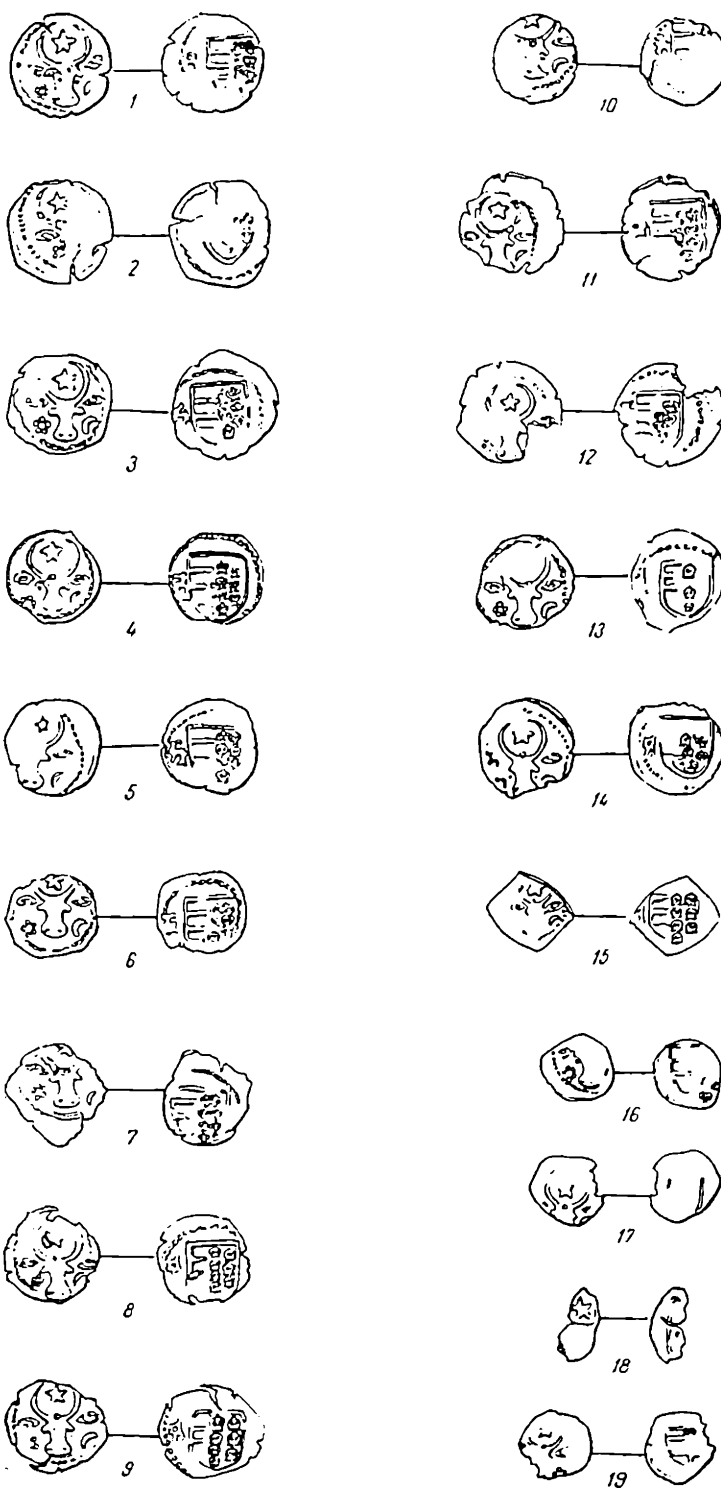

Fig. 1. — Tezaurul de monede anepigrafe de aramă de la Alexandru cel Bun, descoperit la Iași, str. Ștefan cel Mare colț cu str. Horia.

Rv. c.p.

Scut despiciat avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șapte flori de crin. În dreptul siglei A moneda este ruptă.

AE., 12/14,5 mm, 0,56 g (fig. 1,7).

8. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despiciat, avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A parțial vizibilă.

AE., 14/13 mm, 0,34 g (fig. 1,8).

9. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta, cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despiciat, avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 12,5/15,5 mm, 0,46 g (fig. 1,9).

10. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despiciat avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea, vizibilă, o floare de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A.

AE., 13/12,5 mm, 0,64 g (fig. 1,10).

11. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despiciat, avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, puțin vizibilă, sigla A.

AE., 14,5/15 mm, 0,36 g (fig. 1,11).

12. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga moneda este ruptă.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea cinci din cele șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A. AE., 15 mm, 0,32 g (fig. 1/12).

13. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coaruele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru, urechile de formă romboidală, crestate. În dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea trei dintre cele șapte flori de crin. În dreapta scutului, parțial vizibilă, sigla A. AE., 13/15 mm, 0,62 g (fig. 1, 13).

14. *Av. c.p.*

Cap de bour, avînd coarnele mari cu vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta cu cinci petale, în stînga semiluna.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier una dintre fascii, în al doilea cinci dintre cele șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, sigla A. AE., 14/15 mm, 0,43 g (fig. 1,14).

15. *Av. c.p.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în stînga semiluna.

Rv.

Scut despicat, avînd în primul cartier trei fascii, în al doilea șapte flori de crin. În cîmpul monedei, în dreapta scutului, parțial vizibilă, sigla A. AE., 10/13 mm, 0,48 g (fig. 1,15).

16. *Av. c.p.*

Cap de bour fragmentar, cu rozeta în dreapta.

Rv. c.p.

Scut despicat, avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea trei dintre cele șapte flori de crin. În dreapta scutului, slab vizibilă, sigla A. AE., 9,5/10,5 mm, 0,33 g (fig. 1,16).

17. *Av.*

Partea superioară a capului de bour, cu coarnele mari avînd vîrfurile aduse înăuntru și apropiate, urechile de formă romboidală, crestate. O stea cu cinci raze între coarne, în stînga, parțial vizibilă, semiluna.

Rv.

Scut despicat, vizibil fragmentar.
AE., 9,5/12 mm, 0,13 g (fig. 1,17).

18. *Av.*

Coarnele capului de bour, cu vîrfurile întoarse înăuntru și apropiate. O stea cu cinci raze între coarne.

Rv.

Una dintre liniile ce conturează scutul.

AE., 10,5/5,5 mm, 0,05 g (fig. 1, 18).

*Tipul al II-lea*19. *Av.*

Cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru, urechea stîngă romboidală, crestată. O stea cu cinci raze între coarne. În stînga rozeta.

Rv. c.p.

Scut despicat avînd în primul cartier două dintre fascii, în al doilea două dintre cele șapte flori de crin.

AE., 10/10,5 mm, 0,20 g (fig. 1, 19).

★

După C. Moisil, problema emiterii monedelor de aramă este strîns legată de faza de început a domniei lui Alexandru cel Bun, cînd comerțul moldovenesc nu luase încă o dezvoltare mare, voievodul fiind nevoit să bată monede de aramă. Baterea monedei de argint a fost pusă de același autor în legătură cu înflorirea economică care a urmat după încheierea tratatelor comerciale cu țările vecine¹⁵.

Recent, O. Iliescu¹⁶, reluînd în discuție problema clasificării și cronologiei emisiunilor monetare ale lui Alexandru cel Bun, bazîndu-se pe criterii de ordin heraldic, stilistic și epigrafic, le împarte în trei categorii.

Astfel, din prima categorie fac parte piesele care au pe avers capul de bour însoțit de atributele obișnuite, reprezentat, ca și pe monedele lui Petru Mușat și Ștefan I, cu coarnele mici, avînd vîrfurile curbate în afară în forma unei lire¹⁷. Categoriei a doua îi aparțin monede pe care capul de bour este redat într-un stil diferit, dar tot cu coarnele ușor recurbate, ca și la piesele precedente¹⁸. În fine, în cea de-a treia categorie sînt incluse seriile monetare la care capul de bour, de asemenea însoțit de atributele obișnuite, este reprezentat cu coarnele mari, avînd vîrfurile curbate înăuntru și apropiate și urechile mai mari, de formă romboidală¹⁹.

Examinînd atent analogiile reprezentării capului de bour pe monede și sigilii, autorul ajunge la concluzia că această clasificare corespunde cu succesiunea cronologică a emisiunilor monetare din vremea lui Alexandru cel Bun²⁰.

Pe baza clasificării și a cronologiei stabilite de O. Iliescu, monedele din tezaurul nostru descrise mai sus se încadrează în cea de-a treia categorie, fiind emise în perioada de după 1409²¹.

¹⁵ C. Moisil, *Istoria monedei în Romînia*, în *CNA*, II, 11—12, 1922, p. 78.

¹⁶ O. Iliescu, *Îndreptări și întregiri...* în *SCN*, I, 1957, p. 221—222.

¹⁷ *Ibidem*, p. 221.

¹⁸ *Ibidem*, p. 221—222.

¹⁹ *Ibidem*, p. 222.

²⁰ *Ibidem*, p. 231—232.

²¹ *Ibidem*, p. 232.

Primele 18 piese din tezaurul descoperit la Iași sînt asemănătoare cu exemplarele prezentate de E. Fischer la nr. 84²² și de L. Réthy în figura 7²³. Din cauza ștanțării neglijente sau a uzurii, la unele piese lipsește fie sigla A, fie un număr oarecare de flori de crin din al doilea cartier al scutului.

Ultima piesă din tezaurul de la Iași (fig. 1, 19) reprezintă o variantă nouă, inedită, caracterizată prin inversarea dispoziției rozetei și a semilunii în cîmpul monedei pe avers, iar pe revers avînd în primul cartier al scutului trei fascii și, în al doilea, șapte flori de crin.

În tezaurul descoperit în 1954 pe platoul din fața cetății de Scaun din Suceava²⁴ se află și o monedă de aramă anepigrafă, avînd aversul și reversul identice cu exemplarul nostru²⁵.

Tezaurul descoperit la Iași, pe lângă faptul că mărește numărul descoperirilor monetare din vremea lui Alexandru cel Bun a căror proveniență este cunoscută, prezintă importanță prin contribuția pe care o aduce la problema emisiunilor monetare ale acestui domnitor.

Este posibil ca asemenea piese, de tipul recent identificat la Iași și Suceava, să fi fost bătute într-un număr relativ restrîns, de vreme ce pînă astăzi au fost sezise numai două exemplare.

EUGENIA NEAMȚU

КЛАД АНЭПИГРАФИЧЕСКИХ МЕДНЫХ МОНЕТ ЧЕКАНКИ АЛЕКСАНДРА ДОБРОГО, НАЙДЕННЫЙ В ЯССАХ

РЕЗЮМЕ

В 1958 г. в Яссах, при рытье фундамента для нового дома, была обнаружена полуземлянка конца XIV в. и начала XV в., с остатками местной городской материальной культуры, и фрагменты привозной поливной керамики с врезным и выемчатым орнаментом.

В полуземлянке был найден также небольшой клад из 19 анэпиграфических медных разменных монет чеканки Александра Доброго, некоторые из них в фрагментарном состоянии.

Монеты клада отличаются небрежным штампованием. Они относятся к двум типам.

Для первого характерны монеты, на аверсе которых изображена голова зубра с большими рогами, концы которых загнуты внутрь и сближены, с ромбовидными складчатыми ушами и пятиконечной звездой между рогами. Справа находится розета с пятью лепестками, а слева полумесяц, причем все обведено как бы жемчужным оодком. На реверсе изображен щит, с тремя фасциями на одной половине и семью лилиями на другой. На поле монеты вправо от щита видна буква А (рис. 1/1—18).

Ко второму типу относится последняя монета клада, сходная с монетами первого типа и отличающаяся от них тем, что на аверсе розетка и полумесяц распределены на поле монеты в обратном порядке (рис. 1/19). Эта монета является новым еще не из-

²² E. Fischer, *Beitrag zur Münzkunde des Fürstenthums Moldau*, in *JdBLM*, IX, 1901, pl. II, nr. 84.

²³ L. Réthy, *A Dobóczy-féle oláh éremgyűjtemény*, in *AE*, 1887, p. 243, fig. 7.

²⁴ *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 760.

²⁵ După o fotografie de la Cabinetul numismatic de pe lângă Biblioteca Academiei R.P.R. Informație O. Plescu.

данным вариантом, имеющим аналогию в анепиграфической медной монете из неопубликованного клада, найденного в 1954 г. на плато перед Воеводской крепостью в Сучаве (см. прим. 24).

Монеты из яского клада стоимостью в колгроша были отчеканены в период после 1409 г.

Найденный в Яссах клад анепиграфических медных монет чеканки Александра Доброго имеет то значение, что он вносит новые элементы в изучение вопроса в выпуске монет в княжение Александра Доброго и в то же время увеличивает число достоверных монетных находок, относящихся к его эпохе.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Клад анепиграфических медных монет, относящихся ко времени Александра Доброго, найденный в Яссах.

LE TRÉSOR DE MONNAIES ANÉPIGRAPHES EN CUIVRE D'ALEXANDRE LE BON, DÉCOUVERT À JASSY

RÉSUMÉ

En 1958, à l'occasion des excavations pratiquées à Jassy en vue de la construction d'un immeuble, on a découvert une hutte à demi enfoncée dans le sol datant de la fin du XIVe siècle ou du début du XVe siècle, qui contenait des restes de culture matérielle de facture urbaine locale, ainsi que des fragments de céramique d'importation, décorée suivant la technique du sgraffite et du champlévé.

Dans cette même hutte, on a également découvert un petit trésor de monnaies divisionnaires en cuivre, anépigraphes, émises sous Alexandre le Bon. Le trésor consiste en 19 pièces — dont quelques-unes à l'état fragmentaire — caractérisées par le fait qu'elles sont frappées sans grand soin.

On distingue deux types :

Un premier type comprend des monnaies présentant sur leur avers la tête d'aurochs aux cornes hautes et fortement recourbées, les pointes se touchant presque, aux oreilles rhomboïdales marquées d'encoches, à l'étoile à cinq rayons placée entre les cornes ; à droite est représentée une rosace à cinq pétales, à gauche un croissant ; le tout dans un cercle perlé. Le revers présente un écu ayant dans son premier quartier trois faisceaux et dans son second quartier sept fleurs de lys ; dans le champ, à droite de l'écu, le sigle A (fig. 1/1-18).

Le second type, représenté par une seule pièce, se distingue du précédent par l'inversion, sur l'avers, de la rosace et du croissant (fig. 1/19). Cette pièce constitue une variante inconnue jusqu'à ce jour, que l'on peut rapprocher d'une monnaie anépigraphie en cuivre faisant partie d'un trésor, encore inédit, découvert en 1954 sur le plateau faisant face à la Résidence princière de Suceava (voir note 24).

Les monnaies du trésor de Jassy représentent des demis « gros ». Elles ont été émises sous Alexandre le Bon, après 1409.

Ce trésor présente de l'intérêt par les éléments nouveaux qu'il fournit dans le domaine des émissions monétaires d'Alexandre le Bon.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Trésor de monnaies anépigraphes en cuivre d'Alexandre le Bon, découvert à Jassy, à l'angle des rues Ștefan cel Mare et Horia.